

Meðgöngutíma lifrabólgu A fyrst lýst á Íslandi

Haraldur Briem

fyrirverandi sóttvarnalæknir

hbriem@landlaeknir.is

Á þessu ári hafa tvær greinar birst í *Læknablaðinu* um lifrabólgu A á Íslandi. Önnur þeirra fjallar um fágæti sjúkdómsins hér á landi en veruleg dró úr nýgengi hans eftir miðja 20. öld.¹ Hin fjallar um óvænta fjölgun tilfella af lifrabólgu A á árinu 2017.²

Hvaða sögulegar upplýsingar eru til um um sjúkdóminn á Íslandi sem gekk undir nöfnunum gula eða *icterus epidemicus*? Í upphafi 20. aldar vakti Guðmundur Hannesson athygli á undarlegum faraldri gulu sem farið var að bera á hér á landi, sérstaklega í Reykjavík, árið 1914.³ „Þó mun veikin hafa gengið svo yfir þennan háskólabæ, að enginn leitaðist við að rannsaka hana að neinu ráði,“ sagði hann í nokkuð háðskum tón. Með öllu var óljóst hvað olli gulunni og lá Weils-sjúkdómur undir grun en hann olli þó svæsnari einkennum en gulufaraldurinn sem lýst var hér á landi og kom því vart til greina. Var þá um áður óþekkta veiki að ræða hér á landi? Í doktorsritgerð P.A. Schleisner sem kannaði heilsufar á Íslandi á fyrri hluta 19. aldar er getið um gulufaraldur sunnanlands árið 1837 og norðvestanlands árið 1838.⁴

Ingólfur Gíslason héraðslæknir í Vopnafjarðarhéraði ritaði svo merkilega grein í *Læknablaðið*

um *icterus epidemicus* sem gekk í héraðinu árið 1918.⁵ Hann gat tímasett hvenær faraldurinn barst með póstinum norðan úr Axarfjarðar- eða Þistilfjarðarhéraði. Nokkrum dögum síðar veiktist pósturinn af gulu og síðan veiktust systkini hans eitt af öðru með mánaðar millibili. Skemmsti meðgöngutíminn virtist honum vera 10 dagar en oftast að tveimur vikum. Ég hygg að þetta sé í fyrsta sinn sem meðgöngutíma lifrabólgu A sé lýst af nokkurri nákvæmni í heiminum. Sýnir það hverju glöggir læknar í dreifðum byggðum geta áorkað við að greina meðgöngutíma sýkinga við aðstæður sem hér ríkja. Í grein sinni segir Ingólfur frá því að hann hafi skoðað sjúkling á sveitabæ sem var með hita og bringspalaverk en enga gulu. Hann grunaði gulu og brá á það ráð að skvettva þvagi frá honum yfir hreinan snjó. Kom þá galllitur á snjóinn. Sjúklingurinn varð gulur fáum dögum seinna.

Þessi saga Ingólfs kom sér eitt sinn vel fyrir mig. Ég var staddur í fyrirlestarferð í sveit í Malasíu og hélt þar lærdan fyrirlestur um lifrabólgu A. Á mig hlýddu malasískir landsbyggðarlæknar sem þótti ég merkikerti sem talaði helst um rannsóknaraðferðir og veirufraði sjúkdómsins á forsendum þróaðs vestræns ríkis. Reyndu þeir að koma mér í skilning um þær aðstæður sem þeir byggju við. Brá ég á það ráð að segja sögu Ingólfs um það hvernig hann greindi galllitarefni í þvagi í snjónum á Íslandi í byrjun síðustu aldar. Var þessu mjög fagnað af fundarmönnum (þótt enginn sé snjóinn í Malasíu) og ég varð óðara einn af þeim.

Rúnum áratug eftir að grein Ingólfs birtist ritaði Snorri Halldórsson grein í *Læknablaðið* þar sem hann gerði grein fyrir athugum sínum á meðgöngutíma sjúkdómsins í sínu héraði.⁶ Taldist honum svo til að hann væri 31-33 dagar. Hann vakti athygli á því að engar upplýsingar væri að hafa um meðgöngutíma sjúkdómsins í erlendum ritum og nauðsynlegt væri að birta athuganir íslenskra

lækna í víðlesnu erlendu læknatímariti. Það var aldrei gert.

Í þýsku læknisfræðitímariti frá seinni heimsstyrjöldinni var sagt frá tilraun sem gerð var á 10 sjálfboðaliðum. Var þeim gefinn til inntöku safi úr skeifugarnarsogi gulusjúklings. Meðgöngutími sjúkdómsins reyndist 2-4 vikur. Gengið var úr skugga um að ekki væri um Weils-sjúkdóm að ræða eða sjúkdóma af völdum annarra baktería.⁷

Nú er talið að meðgöngutími lifrabólgu A geti verið frá 10 dögum til 50 daga en að meðaltali 28 dagar og að meðgöngutíminn ráðist af skammtastærð veirunnar sem veldur sýkingunni.⁸

Ástæða er til að benda á vissar hliðstæður lifrabólgu A og lömunarveiki en báðir sjúkdómarnir stafa af veirusmiti af völdum saurmengunar. Báðir verða þeir áberandi hér á landi á fyrri hluta 20. aldar, annars vegar vegna gulu og hins vegar vegna lamana.⁹ Það einkenni og báða þessa sjúkdóma að ungabörn sem sýkjast fá ekki einkenni og má því vel vera að þeir hafi verið landlægir á 19. öldinni án þess að eftir því væri tekið. Það er mótsagnakennt að einkennin koma fyrst fram þegar meðalaldur sýkingar hækkar vegna bætts hreinlætis að hluta til. Báðir þessir sjúkdómar hurfu að mestu úr íslensku samfélagi skömmu eftir miðja 20. öld. Ekki var bóluset gegn lifrabólgu A en hins vegar var bóluset gegn lömunarveiki.

Heimildir

1. Kristinsdóttir H, Löve A, Björnsson ES. Lifrabólga A á Íslandi. *Læknablaðið* 2018; 104: 127-31.
2. Ormarsdóttir S, Möller PH, Óskarsdóttir AR, Hannesson P, Löve A, Briem H. Evrópufaraldur lifrabólgu A á Íslandi árið 2017. Algengar breytingar í gallblöðru á myndgreiningu. *Læknablaðið* 2018; 104: 283-7.
3. Hannesson G. *Icterus epidemicus*. *Læknablaðið* 1919; 5: 117-9.
4. Schleisner PA. Forsög til en nosographie af Island. Skrevet for den medicinske Doctorsgrad. 1849.
5. Gíslason I. *Icterus epidemicus*. *Læknablaðið* 1920; 5: 49-50.
6. Halldórsson S. *Icterus epidemicus*. *Læknablaðið* 1932; 18: 119-20.
7. Voegt H. Zur Aetiologie der Hepatitis epidemica. *Münchener Medizinische Wochenschrift* 1942; 89: 77-9.
8. Hollinger FB, Tichehurst J. Hepatitis A Virus. In: *Fields Virology*, Fields B, Knipe DM eds. Raven Press, New York 1990; 631-67.
9. Heilbrigðisskýrslur, Landlæknisembættið 1921-1925.

